

<https://doi.org/10.18485/analiff.2025.37.1.5>

811.163.41'276.6:34

81'255:34

Terminološke kolokacije u jeziku prava na primeru italijanske lekseme *causa* i prevodni ekvivalenti u srpskom jeziku

Jelena R. Drljević*

Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Katedra za italijanistiku

 <https://orcid.org/0009-0000-7051-8022>

Ključne reči:

kolokacije,
jezik prava,
causa,
italijanski jezik,
srpski jezik,
stručno prevođenje

Apstrakt

Polazeći od uloge koju kolokacije imaju u jezičkoj produkciji na maternjem i na stranom jeziku, te od važnosti prepoznavanja te uloge u nastavi stranih jezika, tokom učenja i posebno u procesu prevođenja (stručnih) tekstova, istražićemo određene leksičke kolokacije u italijanskom i u srpskom jeziku prava. Predmet istraživanja predstavljaju kolokacije sa leksemom *causa* na italijanskom i odgovarajući prevodni ekvivalenti tih kolokacija u srpskom jeziku. Cilj istraživanja jeste da, koristeći se metodom kvalitativne i kontrastivne analize, prikažemo i klasifikujemo kolokacije sa pomenutom leksemom, predstavimo primere ekvivalencije, korespondencije ili odstupanja u prevođenju na srpski jezik i istražimo moguće uzroke neproporcionalnog broja kolokacija u pomenutim jezicima. S tim u vezi, u radu se ispituju i mogućnosti uključivanja nekih italijanskih kolokacija u grupu kolateralnih tehnicizama, uzrokovanih komunikativnim potrebama stručne zajednice, a ne efektivnim jezičkim potrebama šire populacije. Rezultati istraživanja pokazuju značajan broj kako funkcionalnih, tako i formalnih ekvivalenata. Kada je reč o funkcionalnim ekvivalentima, primećeno je da ova vrsta prevodne ekvivalencije u pojedinim slučajevima može biti izvor nejasnoća i da je zbog toga neophodno pružiti dodatna pojašnjenja na pojmovnom planu; takođe, primetan je i relevantan broj kolateralnih tehnicizama, što otvara niz mogućnosti za dalja sociolingvistička istraživanja ove teme i njoj sličnih. (primljeno: 28. februara 2025; prihvaćeno: 17. aprila 2025)

1. Uvod

Tema rada inspirisana je kompleksnošću prenošenja pravnih koncepata iz jednog jezika u drugi, posebno u slučajevima kada su ti koncepti različiti, kulturno specifični, ili ne postoje u jednom od dva jezika usled nepoklapanja dva pravna sistema. Vodeći se premisom da je prevođenje pravnog teksta u najmanju ruku specifičnije od prevođenja drugih stručnih ili naučnih tekstova zbog složene sintakse i čestih nepodudaranja na planu koncepata, te da zahteva detaljnu teorijsku i metodološku pripremu, kao i posebne kompetencije prevodioca (Garzone, 2007: 194–195), u ovom radu ćemo se baviti terminološkim kolokacijama koje u italijanskom jeziku prava razvija leksema *causa* kao baza ili kao kolokat, i analizirati njihove prevodne i pravne ekvivalente u srpskom jeziku.

Budući da su polazišta za pisanje ovog rada utemeljena u istraživanju kolokacija, s jedne, i prevođenju pravnog teksta, s druge strane, teorijski deo rada biće posvećen upravo ovim dvema kategorijama. U empirijskom delu rada predstavimo metodologiju, korpus i rezultate, tumačeći ih, u delu posvećenom diskusiji, u kontrastivnom ključu. U zaključnom delu rada ćemo istaći višestruke izazove koje prevođenje pravnog teksta nosi sa sobom, a koji su u vezi sa jezičkim, kulturnim i konceptualnim predznanjima kojima prevodilac mora raspolagati.

2. Kolokacije

O kolokacijama su pisali brojni strani i domaći autori, izučavajući ih u različitim domenima istraživanja jezika – leksikografiji, semantici, traduktologiji i analizi korpusa (Firth, 1957; Jones/Sinclair, 1974; Halliday/Hasan, 1976; Ježek, 2005; Dragičević, 2007; Dražić, 2014; Prčić, 2016; Urzi, 2020). Iako su često različite, definicije kolokacija dele više zajedničkih elemenata – reč je o stabilnim, ustaljenim, prepoznatljivim i frekventnim kombinacijama dve lekseme ili više njih na sintagmatskoj osi. Ono što pak čini ključni element u teorijskom definisanju kolokacija i njihovom odvajanju od ostalih sintagmatskih spojeva u vezi je sa vrstom veze koja se uspostavlja između primarnog kolokata, koji se još naziva i baza, i sekundarnog kolokata, čija je osnovna uloga da pomenutu bazu dopuni ili odredi (Dražić, 2014: 73). U tom smislu, jedna od najcitiranijih autorki na ovom polju, Elizabet Ježek (2005), nudi detaljan i jasan prikaz nijansi između različitih vrsta sintagmatskih parova uz veliki broj primera. Autorka raščlanjuje tipove leksičkih spojeva na: slobodne kombinacije, restriktivne kombinacije sa podvrstom koju čine kolokacije i idiome. Kod slobodnih leksičkih spojeva zamenljivost konstituenata je na visokom nivou, što čini osnovnu osobinu ovih izraza. Restriktivne kombinacije odlikuje obavezno vezivanje određenih, najčešće monosemičnih, kolokata uz bazu i uslovljeno je kolokatom koji može biti pridev ili glagol. Ovaj tip veze Ježek ilustruje primerom *parkirati auto* (ili neko drugo prevozno sredstvo) kod kog je zamenljivost baze, kao što se može zaključiti, veoma redukovana. Kolokacije su podvrsta restriktivnih kombinacija. Osnovna osobina koja ih odvaja od prethodno opisanog tipa veze jeste preferencijalno vezivanje dve lekseme koje je uslovljeno bazom (imenicom), koja u postizanju određenog značenja teži vezivanju određenih glagola

ili prideva. U primeru *pioggia battente* (jaka kiša, pljusak), iako pridev *battente* ima niz mogućih sinonima koji bi označili intenzitet kiše, data kombinacija je uslovljena konsolidovanom i time preferencijalnom upotrebom upravo ovog određenog prideva.

Idiomi, kao posebna vrsta leksičkih spojeva, sa semantičkog i sintaksičkog stanovišta funkcionišu kao jedna reč i njihovo značenje najčešće nije moguće naslutiti iz značenja pojedinačnih elemenata izraza (Ježek, 2005: 190–199).

2.1. Terminološke kolokacije

Budući da je predmet našeg rada ispitivanje kolokacija kojima se označavaju stručni pojmovi iz oblasti prava, osvrnućemo se kratko na takve, specifične leksičke spojeve, široko prisutne u jeziku nauke ili struke. Ovakvi leksički spojevi definisani su u literaturi kao *two-word terminological phrases* (Ivanović, 2016: 48–49), *terminološke kolokacije* ili *terminološke sintagme* i predstavljaju jedan od najproduktivnijih načina stvaranja termina (Cigan, 2018: 93). Kako bi se kolokacija definisala kao terminološka jedinica, neophodno je da zadovolji kriterijume tipične za same termine, među kojima su: monoreferencijalnost, težnja ka monosemiji, emotivna neutralnost, semantička rigidnost (Altieri Biagi, 1990: 363–364). Osim toga, kako naglašava Bukovčan (2009: 165), reč je o „lexicalised, two-word expressions with domain-specific content, characterized by conventionality and lexical validity”. Semantička veza koja se uspostavlja između baze i kolokata kod ovakvih spojeva je specijalizovane prirode (Burger, 2007: 102), dok ih od spojeva opšteg jezika dodatno odvaja činjenica da se odnose na jedinstvene koncepte određenih stručnih oblasti ljudskog znanja i da su hijerarhijski klasifikovani (Turk, 2000: 478).

2.1.1. Kolateralni tehnicizmi

U okviru terminologije se proučava i klasa posebnih terminoloških jedinica koje pripadaju nužno višim leksičkim jedinicama (Musacchio, 2002: 137). Reč je o kolateralnim tehnicizmima, izrazima čija produkcija nije podstaknuta stvarnim komunikativnim potrebama stručne zajednice, niti su preko potrebni u iskazivanju naučne denotativnosti. Ovakvi se izrazi koriste zbog svoje tehničke konotacije i ekspresivnosti i predstavljaju produkt upotrebe višeg registra u određenim profesionalnim kontekstima, čime se postiže dodatno udaljavanje od izraza opšteg jezika (Serianni, 1985: 270; Serianni, 2005: 127–128, 130). Kolateralni tehnicizmi su široko prisutni u administrativnom podstilu (*titolo di viaggio* umesto *biglietto* ili *tessera*, *acquisire in atti* umesto *archiviare*), ali i u jeziku medicine (*usna duplja* umesto *usta*, *accusare un dolore* umesto *sentire un dolore* itd.). Kad je reč o jeziku prava, kolateralni tehnicizmi su u širokoj upotrebi i to posebno u izrazima sa glagolima, kao što će pokazati primeri ekscerpirani iz našeg korpusa (4.2, 4.3). U tom smislu, dominantne su glagolske ili predložke sintagme u kojima se izostavlja određen član, upotreba glagola sa neuobičajenim rekcijama ili izrazi sa glagolima koji se odnose na faze u pravnom postupku (Serianni, 2005: 131–159).

3. Jezik prava i prevođenje pravnog teksta

Budući da su gotovo svi domeni ljudske delatnosti uređeni nekom vrstom prava, tako je i jezik prava u širokoj upotrebi u opštoj populaciji, a sama leksika ovog stručnog varijeteta prožeta je elementima opšteg jezika (Mortara Garavelli, 2001; Ajani, 2006; Garzone, 2007; Cavagnoli/Ioratti Ferrari, 2009; Pierucci, 2009; Wiessman, 2011; Paolucci, 2021).

Pravni tekst, poput tekstova drugih stručnih ili naučnih oblasti, podložan je variranju pre svega na planu terminologije. Ona oscilira od usko stručnih (pr. *vinost*) i semantički specijalizovanih/redefinisanih termina (pr. *odgovornost*), preko kolateralnih tehnicizama (*prezumpcija nevinosti* umesto *pretpostavka nevinosti*) i leksema opšteg jezika do česte upotrebe latinizama, akronima, skraćenica i, u poslednje vreme, anglicizama (Ajani, 2006; Garzone, 2007; Wiessman, 2011). S druge strane, sintaksu pravnih tekstova odlikuju dugački periodi sa kompleksnim hipotaksičkim odnosima, kao i upotreba stereotipnih sintaksičkih struktura, nominalnog stila, pasivnih i bezličnih konstrukcija. Jezik prava i pravni tekst variraju i u odnosu na brojne i različite pravne sisteme pojedinačnih zemalja (Wiessman, 2011; Paolucci, 2021).

Zbog upravo pomenute kompleksnosti pravnog teksta, neki autori su mišljenja da prevođenje pravnog teksta, kao vrsta stručnog prevođenja, predstavlja najteži tip teksta za prevod, upravo onaj koji govori u prilog tezi o neprevodivosti prirodnih jezika. Prevodilac, iz tog razloga, mora posedovati jasan i primenljiv prevodilački pristup kojim se omogućava funkcionisanje prava na više jezika, u granicama nacionalnog, međunarodnog, nadnacionalnog (EU) i transnacionalnog (globalnog) pravnog uređenja (Garzone, 2007: 194–195; Šarčević, 2012: 187). Ovde se fokus rasprave nužno okreće ka pojmu ekvivalencije, kao složenom, različito shvatanom i više puta definisanom konceptu u brojnim studijama o prevođenju. Kada je reč o prevođenju pravnog teksta, čini se da je pojam ekvivalencije još osetljivija kategorija jer zahteva vešto balansiranje prevodioca između jezičke i pravne ekvivalencije¹. Pravna ekvivalencija odnosi se na vezu koja se uspostavlja između prevoda i paralelnih tekstova tako da prevod ima identičan pravni efekat kao i paralelni tekstovi (Šarčević, 1997: 29). Dakle, u prevođenju pravnih tekstova koje podrazumeva prevođenje pravnih koncepata kao kulturno specifičnih elemenata, imena institucija i pravnih aktera, dominiraju, prema Stefanoviću (2021: 226–231), četiri vrste ekvivalencije: a) *funkcionalna ekvivalencija* – kao čin interkulturalne adaptacije podrazumeva pronalaženje prevodilačkog rešenja koje u ciljnom jeziku ima sličnu funkciju kao ekvivalent u polaznom jeziku; b) *formalna ili jezička ekvivalencija* obezbeđuje transparentan, nedvosmislen i gotovo doslovan prevod pravne terminologije, ali može izazvati i nepodudaranje u „zakonskoj pravnoj stvarnosti”; c) *transkripcija* podrazumeva navođenje originalnog termina (dakle, na izvornom jeziku) uz

1 Prevodilac je u obavezi da sagleda i pravne vrednosti prevoda u odnosu na original, što je posebno značajno kod tekstova zakona, sudskih presuda ili ugovora kod kojih nivo obaveze originalnog i ciljnog teksta (prevoda), od kog dalje zavisi pravno tumačenje, može da varira; osim toga, prevođenje pravnog teksta zavisi i od primaoca poruke i cilja prevoda (Wiessman, 2011).

eventualnu intervenciju prevodioca koji dodaje glosu; d) *deskriptivna transkripcija* obuhvata sažete, autonomne prevode kulturnih specifičnosti uz upotrebu generičkih termina. Svaka od navedenih tehnika prevođenja ima svoje prednosti i nedostatke, koji će biti predstavljeni kroz primere u empirijskom delu našeg rada.

3.1. Pojam *kauza* i leksema *causa*

Iako se izraz *causa* (srp. *kauza*) pojavljivao u najraznovrsnijim kontekstima i pravnim značenjima u izvorima klasičnog rimskog prava (Dudaš, 2009: 341–367), teorijski i sistematski počinje da se istražuje tek u XVII veku, kad se u oblasti građanskog prava uspostavlja klasična kauzalistička teorija prema kojoj „kauza predstavlja cilj kome stranke teže prilikom preuzimanja ugovornih obaveza” (Pravna enciklopedija, 1979: 522). U prilog tvrdnji koju iznosi Malenica – da je *kauza* jedan od „najspornijih pojmova u pravnoj nauci” (2008: 167) – govori i činjenica da su se tokom XIX veka najpre javile brojne antikauzalističke teorije, potom autori koji *kauzu* vide kao „čisto psihološki element koji pokreće stranku da izjavi volju u smislu zaključenja ugovora” (Pravna enciklopedija, 1979: 522), do onih koji su pristalice mešovite teorije koja pored voljnog elementa u obzir uzima i ekonomski element, definišući *kauzu* kao „neposredni ekonomski cilj pravnog posla koji stranke putem posla hoće da postignu” (Malenica, 2008: 169). *Kauza* je osnov koji, i kada nije izražen, mora postojati da bi postojao pravni posao. Kako navodi Babić, „kauza je pravni cilj zbog koga je pravni posao nastao” (2020: 74).

Budući da ovaj rad nastoji da sistematizuje jezičku i pravnu ekvivalenciju između terminoloških kolokacija koje u savremenom italijanskom jeziku prava razvija leksema *causa* i njihovih referenata u srpskom jeziku, pružićemo pre svega uvid u pravno značenje ove odrednice koje navode dvojezični italijansko-srpski rečnici.

Pravno značenje odrednice *causa* koje se navodi u *Italijansko-srpskom rečniku opšteg jezika* (Klajn, 1997), *Italijansko-srpskom rečniku pravne terminologije* (Stojanović, 2022) i *Italijansko-srpskom, srpsko-italijanskom poslovnom rečniku* (Kosović, 2007) jeste *parnica*. Pojam *parnice* je definisan kao „postupak sudske zaštite prava” (Pravni leksikon, 1970: 756) i odnosi se na oblast građanskog prava u kome „redovni sud raspravlja i odlučuje u sporovima iz ličnih i porodičnih odnosa, iz radnih odnosa (sa poslodavcem), iz imovinskih i drugih građevinskopravnih odnosa fizičkih i građanskih pravnih lica, društveno-političkih zajednica, organizacija udruženog rada i drugih društvenih pravnih lica” (čl. 1 ZPP) (Pravna enciklopedija, 1979).

4. Istraživanje

4.1. Korpus i metodologija istraživanja

Korpus ovog istraživanja čine 62 terminološke kolokacije iz jezika prava u kojima leksema *causa* ima ulogu baze ili kolokata i njihovi prevodni ekvivalenti na srpski jezik. Italijanski korpus je ekscerpiran iz onlajn verzija italijanskih jednojezičnih rečnika opšteg jezika *De Mauro* (*De Mauro*), *Trekani* (*Treccani*),

Cingareli (Zingarelli), Garcanti (Garzanti) i Sabatini Koleti (Sabatini Coletti), kao i iz italijanskih jednojezičnih rečnika kolokacija *Lo Kašo* (*Lo Cascio*), *Tiberi* (*Tiberii*), *Urci* (*Urzi*). U prevođenju na srpski jezik služili smo se već pomenutim dvojezičnim rečnicima, *Srpsko-italijanskim komercijalno-pravnim rečnikom* (Kosović, 1994), *Pravnom enciklopedijom* (1979), *Pravnim leksikonom* (1970), ali i konsultovali stručnjake iz oblasti građanskog i krivičnog prava Republike Srbije.

Sve kolokacije smo najpre iz razloga veće preglednosti klasifikovali prema strukturi u nekoliko grupa: + pridev², pridev +, + predlog S, S predlog +, V+, +V, V predlog +. Grupisane kolokacije su prevedene i potom obrađene metodama kontrastivne i kvalitativne analize kojima je utvrđen tip prevodne ekvivalencije. U korpusu italijanskih kolokacija obeleženi su i potencijalni kolateralni tehnicizmi (KT).

4.2. Klasifikacija kolokacija i prevodni ekvivalenti

+ pridev; pridev +	+ predlog S; S predlog +
causa civile – parnica	causa di divorzio – brakorazvodna parnica
causa penale – krivični postupak	causa di risarcimento – parnica za naknadu štete
causa legale – zakonski spor, pravni spor	causa del processo – sudski spor
causa amministrativa – upravni spor	causa del contratto – osnov ugovora
causa commerciale – trgovinski spor	concorso di cause – odnos učionioca prema krivičnom delu, odnos radnje i posledice, uzročnost kao institut
causa ereditaria – ostavinska rasprava	cumulo di cause – kumulacija tužbenih zahteva
causa mancante – nepostojeći osnov	unione di cause – spajanje postupaka
causa lecita – dopušten osnov	esame della causa – izvođenje dokaza; pretkrivični istražni postupak, istraga
causa illecita – nedopušten osnov	istruzione della causa (KT) – izvođenje dokaza; pretkrivični istražni postupak, istraga
causa comune – zajednička parnica	discussione della causa – završna reč
causa pendente – parnica u toku, nerešena parnica	rimessione della causa – prenošenje nadležnosti
causa sballata – neosnovan slučaj	decisione della causa – donošenje presude
causa persa – izgubljena parnica/slučaj	ruolo delle cause – upisnik
causa vinta – dobijena parnica	chiamata in causa – pozivanje trećeg lica na sud; obaveštenje trećeg lica o parnici
causa scriminante – oslobađajuća okolnost, opravdavajuća okolnost	parte in causa – stranka u parnici, strana u sporu
giusta causa – valjani pravni osnov	

2 Leksema *causa* je obeležena oznakom „+“, S = imenica, V = glagol.

V+; +V	
fare causa – podneti tužbu	decidere una causa – doneti presudu
muovere causa (KT) – podneti tužbu	giudicare una causa (KT) – doneti presudu
intentare causa (KT) – podneti tužbu	rinvviare una causa – odložiti spor
promuovere una causa (KT) – pokrenuti parnicu	stralciare una causa (KT) – izbrisati predmet iz registra
avviare una causa – pokrenuti parnicu	cancellare una causa – izbrisati predmet iz registra
avere causa – biti u sporu	perorare una causa (KT) – govoriti u prilog parnice
condurre una causa – voditi parnicu	difendere una causa – govoriti u prilog parnice, braniti slučaj
trattare una causa (KT) – voditi parnicu	patrocinare una causa (KT) – braniti u parnici, podržati u parnici
vincere la causa – dobiti parnicu, dobiti spor	archiviare una causa – arhivirati predmet
istruire una causa – izvesti dokaze, povesti istragu	chiamare una causa – pripremnno ročište
esaminare una causa – ispitati slučaj	causa pende – slučaj visi
discutere una causa – argumentovati slučaj	causa si trascina – slučaj se vuče
recedere da una causa – odustati od tužbe	
desistere da una causa (KT) – odustati od tužbe	
conoscere di una causa – biti kompetentan za ispitivanje slučaja i donošenje presude	
chiamare in causa – pozvati pred sud, pozvati treće lice u parnicu	
essere (parte) in causa – biti deo spora	
essere in causa – biti u sporu	
entrare in causa – stupiti u parnicu	

Tabela 1. Italijanske kolokacije s leksemom *causa* i ekvivalenti na srpskom jeziku

Kao što se može zaključiti uvidom u prevodne ekvivalente iz Tabele 1, leksikografska slika predstavljena u delu 3.1. bitno se menja i na semantičkom i na pojmovnom planu u prevodu na srpski jezik usled kolociranja italijanske lekseme *causa* sa pridevima, glagolima ili drugim imenicama. Ciljna leksema će unutar terminoloških kolokacija u prevodu na srpski jezik razviti dodatna značenja: *spor, postupak, tužba, slučaj, presuda, osnov, predmet, okolnost, dokaz, rasprava, ročište*. U ovom delu rada ćemo, u svrhu utvrđivanja vrste prevodne ekvivalencije, odnosno tehnike prevođenja, lekseme *parnica, spor* i *postupak* posmatrati kao sinonime, dok će u delu 4.3. one biti precizno definisane s pojmovnog i semantičkog aspekta.

Metodom kontrastivne analize možemo zaključiti da je jedini tip ekvivalencije koji nije prisutan među primerima navedenim u Tabeli 1 transkripcija, što ne čudi jer bi ova tehnika prevođenja bila adekvatna u procesu prevođenja teksta, što ovde nije slučaj.

U primere funkcionalne ekvivalencije možemo ubrojati sledeće slučajeve: *causa ereditaria* = *ostavinska rasprava*, *causa scriminante* = *oslobađajuća okolnost* / *opravdavajuća okolnost*, *causa mancante/ilecita* = *nepostojeći/dopušten/*

*nedopušten osnov, causa del contratto = osnov ugovora, cumulo di cause = kumulacija tužbenih zahteva, esame/istruzione della causa = izvođenje dokaza, rimessione della causa = prenošenje nadležnosti, ruolo delle cause = upisnik, discussione della causa = završna reč, decisione della causa = donošenje presude, istruire una causa = izvesti dokaze, giusta causa = valjani pravni osnov, chiamare una causa = pripremo ročište. Ovaj tip ekvivalencije prisutan je i u svim kolokacijama sa glagolima u kojima se ciljna leksema prevodi drugačije od *parnica, spor* ili *postupak*.*

Formalna ekvivalencija kao vrsta jezičkog, gotovo doslovnog prevođenja, vidljiva je u najvećem broju slučajeva, a posebnu pažnju privlače primeri u kojima se ona poklapa sa funkcionalnom ekvivalencijom kod koje referenti u ciljnom jeziku vrše istu ili sličnu funkciju: *causa legale/amministrativa/commerciale = zakonski/upravni/trgovinski spor, causa di divorzio = brakorazvodna parnica, causa di risarcimento = parnica za naknadu štete, unione di cause = spajanje postupaka, causa comune = zajednička parnica, causa pendente = parnica u toku, parte in causa = strana/stranka u parnici, entrare in causa = stupiti u parnicu*.

Primere deskriptivne transkripcije predstavljaju kolokacije: *concorso di cause = odnos učinioca prema krivičnom delu / odnos radnje i posledice, conoscere di una causa = biti kompetentan za ispitivanje slučaja i donošenje presude, chiamare/chiamata in causa = pozivanje trećeg lica na sud / obaveštenje trećeg lica o parnici*.

Ako obratimo pažnju na broj kolokacija na srpskom jeziku, zaključićemo da je on vidno manji u odnosu na broj kolokacija na italijanskom (53 kolokacije bez ponavljanja u srpskom naspram 62 kolokacije u italijanskom). Ovakav rezultat je posledica značajnog prisustva kolateralnih tehnicizama koje predstavljaju kolokacije kojima se označavaju faze u parničnom postupku, a u kojima se ciljna leksema kombinuje sa glagolima.

4.3. Diskusija

Uvidom u prevodne ekvivalente izložene u Tabeli 1, lako se može zaključiti da se semantika lekseme *causa* unutar terminoloških kolokacija bitno menja u prevodu na srpski jezik u odnosu na njeno osnovno značenje navedeno u dvojezičnim italijansko-srpskim rečnicima i pravni koncept na koji se to značenje odnosi (vidi 3.1). Zaključujemo da ciljna odrednica našeg istraživanja predstavlja primer visoko polisemične lekseme i da stoga treba biti posebno obazriv prilikom prevođenja na srpski jezik, posebno u slučajevima kada se njome označavaju različiti pravni pojmovi.

Prvu jezičku i iznad svega pojamovnu nedoslednost na koju prevodilac mora posebno da obrati pažnju pronalazimo u primeru *causa penale*, koja se na srpski jezik jedino može prevesti kao *krivični postupak*. Kao što je već izneto u delu 3.1, pojam *kauze* se u klasičnom smislu, ali i u savremenom pravu, odnosi na građansko, a ne na krivično pravo. Italijanska leksema u ovom slučaju predstavlja primer ekstenzije značenja i zajedno sa srpskim ekvivalentom suštinski izlazi iz tradicionalne semantike ovog pojma. Da ovo nije jedini primer ekstenzije značenja pokazuju i sledeći primeri. Kolokacija *concorso di cause* se, na primer, takođe vezuje za krivično

pravo, ne poseduje u srpskom jeziku odgovarajuću kolokaciju i stoga je, po našem mišljenju, upotreba deskriptivne transkripcije najadekvatnija i najjasnija tehnika prevođenja. Radnja koja je označena izrazom *rimessione della causa* (srp. *prenošenje nadležnosti*) može se odnositi i na parnični i na krivični postupak, te je neophodno da prevodilac ovu kolokaciju, ako se ona nađe unutar teksta, dodatno objasni. Sličan oprez treba primeniti i u kolokacijama *esame della causa* ili *istruzione della causa* i *istruire una causa*. U kontekstu krivičnog prava, ove izraze na srpski jezik prevodimo kao *pretkrivični istražni postupak* ili *istraga*, odnosno *povesti istragu radi pokretanja parnice* (Klajn, 1997: 549). Međutim, ukoliko je reč o građanskom pravu, koje ne uključuje fazu istrage već sakupljanja i iznošenja dokaza, ove kolokacije moramo prevesti kao *izvođenje dokaza* odnosno *izvesti dokaze*.

Jezičku nepreciznost, po našem mišljenju, predstavljaju svi primeri u kojima se leksema *causa* prevodi kao *spor*, budući da termin *parnica*, kako smo naveli u delu 3.1, označava pojam regulisan zakonom, dok leksema *spor* upućuje na znatno širi pojam koji nije nužno regulisan pravom (1. razmirica, prepirka, nesuglasica; 2. sudska parnica, raspra, RMS: 1233). Možemo zaključiti da se ova leksema odomacila u upotrebi iako ne predstavlja precizan prevod koji bi bio u skladu sa pravnom suštinom, već primer upotrebe opšte lekseme u stručnom kontekstu koja je nakon (parcijalne) semantičke redefinicije (vidi 3) uvrštena u terminološki fond srpskog pravnog diskursa. U cilju dodatne provere ovog mišljenja, pribegli smo ponovnom prevodu, tj. retroprevodu koji, kako navodi Stefanović (2021: 227), „omogućava verifikaciju podudarnosti između originalnog izraza i njegovog ekvivalenta” i konsultovali srpsko-italijanski smer, koji pod odrednicom *spor* navodi italijansku leksemu *controversia*, a ne *causa* (Kosović, 1994).

U nekolicini slučajeva u prevodu na srpski jezik leksema *causa* zadržava jedno od prvobitnih, klasičnih značenja, koje se prenelo i u oblast savremenog prava i koje je predstavljeno leksemom *osnov*. Slučajevi u kojima italijanska leksema *causa* odgovara srpskim terminima *rasprava*, *okolnost*, *tužba* ili *tužbeni zahtev*, *dokaz*, *upisnik*, *presuda* predstavljaju snažan primer interkulturalne adaptacije koja se, po rečima Stefanovića, budući da srpski predstavlja jezik lingvistički manje zajednice u odnosu na italijanski, može tumačiti i kao „način afirmisanja [srpskog] kulturnog identiteta” (2021: 228).

Primer funkcionalne ekvivalencije koja predstavlja najbolje, ali ne i potpuno zadovoljavajuće prevodilačko rešenje prisutan je u slučaju italijanskog izraza *chiamare una causa* i srpskog pandana *pripremno ročište*. Prevod na srpski jezik samo delimično prenosi kulturološku specifičnost italijanskog pojma budući da srpski pravni sistem unutar pripremnog ročišta ne podrazumeva glasno čitanje imena stranaka i navođenje suštine predmeta, što italijanski sadrži.

Izuzev jednog primera (*esame della causa* i *istruzione della causa*), svi kolateralni tehnicizmi koje smo izdvojili u italijanskom korpusu odnose se na kombinovanje ciljne lekseme sa glagolima, što s čisto lingvističkog stanovišta ne čudi jer su glagoli, kako navode neka istraživanja osnovnog rečnika italijanskog jezika (it. *vocabolario di base*), skloniji razvijanju polisemije od imenica (Casadei, 2014: 46). Stvaranje

kolateralnih tehnicizama može se, prema našem mišljenju, posmatrati kroz prizmu lingvističkog i sociolingvističkog variranja. S jedne strane, oni predstavljaju čisto akumuliranje izraza u pravnom jeziku i teorijski „štete” jednom od osnovnih postulata terminologije koji nalaže nepostojanje sinonimije. Samim tim, kako tvrdi Kortelaco (Cortelazzo, 2006: 137), dok se specifični termini uče jer su neophodni, bez kolateralnih tehnicizama se može jer oni nisu nužno potrebni u komunikaciji. Ipak, ovakvi izrazi suštinski ne ugrožavaju denotativnost samog izraza, svedoče o tendenciji upotrebe višeg registra u komunikaciji stručnjaka i mogu se posmatrati kao jedan od načina razvoja terminoloških izraza, čiji se potencijal u smislu krajnje leksikalizacije ne može apriori zanemariti.

5. Zaključna razmatranja

Prevodilački kontekst, od kog u velikoj meri zavisi zadatak prevodioca, u slučaju prevođenja jezika prava varira ponajviše zbog većeg ili manjeg nepodudaranja dva pravna sistema ili više njih. Kako podvlači Šarčević (1997: 242–247), konceptualna neslaganja između pravnih sistema predstavljaju najveći izazov u prevođenju pravnog teksta jer zahtevaju pronalaženje jezičkih rešenja koja neće dovesti do nejasnoća niti drugačijih pravnih efekata u ciljnom jeziku i kulturi. Iako se može pomisliti da razlike između italijanskog i srpskog jezika u ovoj stručnoj oblasti nisu preterano izražene, budući da pravni sistemi ove dve zemlje pripadaju istoj, romansko-germanskoj porodici prava, istraživanje koje smo sprovedeli pokazuje upravo suprotno.

Predmet istraživanja predstavljaju terminološke kolokacije sa leksemom *causa* i prevodni ekvivalenti na srpski jezik. S obzirom na to da sama ciljna leksema, odnosno pojam na koji se ona odnosi, predstavlja jedan od najintragantnijih pravnih instituta koji datira još od klasičnog rimskog građanskog prava, i prevođenje izraza u kojima ova leksema kolocira s drugim leksemama u savremenom italijanskom jeziku prava predstavljalo je pravi prevodilački izazov za autora ovog teksta.

Rezultati sprovedene analize pokazuju da u prevođenju pomenutih terminoloških kolokacija, koje u jeziku prava predstavljaju kulturno specifične elemente, dominira funkcionalna ekvivalencija. Ovaj tip ekvivalencije se suštinski temelji na adaptaciji izvornog elementa u ciljnoj kulturi, odnosno, u našem slučaju, pravnom sistemu. Iako se može činiti apsolutno adekvatnom tehnikom prevođenja, posebno za primaoca poruke koji nailazi na funkcionalne referente koji su mu poznati, pojedini prevodi iziskuju dodatna objašnjenja, bilo da se radi o dopuni koncepta (pr. *pripremano ročište*) ili o preciziranju različitih prava (pr. *prenošenje nadležnosti*). Ovakve dopune i pojašnjenja, kako navodi Stefanović (2021: 231), mogu biti posebno značajne za stručnjake koji se bave uporednim pravom.

Takođe, iz primera italijanske lekseme *causa*, koja je u značajnom broju slučajeva doživela ekstenziju značenja proširujući se konceptualno i na oblast krivičnog prava, možemo zaključiti da prevodilac mora dodatno voditi računa o ovakvoj vrsti konteksta u obezbeđivanju funkcionalne ekvivalencije i pravnog efekta, koji mora biti identičan u ciljnom i u izvornom izrazu (ili tekstu). Vođenje računa o pravnom efektu posebno je relevantno u trenutku kad prevodilac odluči da se u prevođenju

posluži formalnom ekvivalencijom koja u prvi plan stavlja istovetnost dva izraza na jezičkom planu. Naši rezultati pokazuju da veliki broj prevodilačkih rešenja spada u grupu formalnih ekvivalenata koji su istovremeno i funkcionalni u srpskom pravnom sistemu, što je, između ostalog, moguće proveriti kroz retroprevod ili dodatna istraživanja određenog pojma.

Konačno, dobijeni rezultati otvaraju mogućnosti daljeg istraživanja fenomena kolateralnih tehnicizama koji su visoko prisutni u ispitanom korpusu i to isključivo u spojevima sa glagolima. S obzirom na to da je naš korpus bio usko usmeren na samo jednu leksemu, neko buduće kvantitativno istraživanje na većem korpusu moglo bi za cilj imati dokazivanje dominantne pojave glagolskih izraza u produkciji kolateralnih tehnicizama.

Napomena: Rad je izložen u vidu usmenog saopštenja pod naslovom „Kontrastivna analiza leksičkih kolokacija u jeziku prava na primeru lekseme *causa* u italijanskom i parnica, spor u srpskom jeziku” na Šestoj međunarodnoj konferenciji *Language For Specific Purposes: Approaches and Strategies* održanoj od 26. do 27. septembra 2024. na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

Istraživanje je sprovedeno uz podršku Fonda za nauku Republike Srbije, 7330, Collocations in Serbian and in Italian: a contrastive study of lexical combinations – ColSI_ConStud, program PRIZMA.

Literatura

- Ajani, G. (2006). *Sistemi giuridici comparati. Lezioni e materiali*. Torino: Giappichelli.
- Altieri Biagi, M. L. (1990). *L'avventura della mente. Studi sulla lingua scientifica*. Napoli: Morano Editore.
- Babić, I. (2020). *Uvod u građansko pravo i stvarno pravo*. Beograd: Projuris.
- Bukovčan, D. (2009). Istovrijednost terminoloških kolokacija – komparativni pristup. U J. Granić (ur.), *Jezična politika i jezična stvarnost* (str. 164–173). Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku – HDPL.
- Burger, H. (2007). Semantic aspects of phrasemes. In H. Burger, D. Dobrovol'skij, P. Kühn, N. R. Norrick (Eds.), *Phraseologie. Phraseology Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung* (pp. 90–110). Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Casadei, F. (2014). La polisemia nel vocabolario di base dell'italiano. *Lingue e linguaggi*, 12, 35–52. <https://doi.org/10.1285/i22390359v12p35>.
- Cavagnoli, S., Ioratti Ferrari, E. (2009). *Tradurre il diritto. Nozioni di diritto e di linguistica giuridica*. Padova: CEDAM.
- Cigan, V. (2018). Terminological collocations and term variation in mechanical engineering discourse. *FLUMINENSIA*, 30(2), 91–120. <https://doi.org/10.31820/f.30.2.3>
- Cortelazzo, M. (2006). Fenomenologia dei tecnicismi collaterali. Il settore giuridico. In E. Cresti (a cura di), *Prospettive nello studio del lessico italiano* (pp. 137–140). Firenze: Firenze University Press.

- De Mauro, T. (n.d.). *Il nuovo De Mauro*. <https://dizionario.internazionale.it/>
- Dudaš, A. (2009). Rimsko pravo je ipak poznavalo pojam kauze ugovorne obaveze. *Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad*, 43(1), 341–368.
- Firth, J. P. (1957). *Papers in Linguistics 1934–1951*. London: Oxford University Press.
- Garzanti (n.d.). *Dizionario della lingua italiana*. Milano: Garzanti Editore. <https://www.garzantilinguistica.it/>
- Garzone, G. (2007). Osservazioni sulla didattica della traduzione giuridica. In P. Mazzotta, L. Salmon (a cura di), *Tradurre le microlingue scientifico-professionali* (pp. 194–238). Torino: Utet Università.
- Halliday, M., Hasan, P. (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.
- Ivanović, T. 2016. Lexical analysis of two-word terminological phrases. *Infotheca – Journal for Digital Humanities*, 16(1–2), 48–71. https://doi.org/10.18485/infotheca.2016.16.1_2.3
- Ježek, E. (2005). *Lessico. Classi di parole, strutture, combinazioni*. Bologna: Il Mulino.
- Jones, C., Sinclair, J. (1974). English Lexical Collocations. A study in Computational Linguistics. *Clex*, 24, 15–61.
- Klajn, I. (1997). *Italijansko-srpski rečnik*. Beograd: Nolit.
- Kosović, M. (1994). *Srpsko-italijanski komercijalno-pravni rečnik*. Beograd: Prosveta.
- Kosović, M. (2007). *Italijansko-srpski, srpsko-italijanski poslovni rečnik*. Beograd: Prosveta.
- Lo Cascio, V. (2012). *Dizionario combinatorio compatto italiano*. John Benjamins Publishing Company.
- Zingarelli, N. (2025). *Lo Zingarelli: Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
- Malenica, A. (2008). O rimskom pogledu na kauzu posla, kauzu obligacije i kauzu prestacije u kontraktima. *Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad*, 42(1–2), 167–196.
- Mortara Garavelli, B. (2001). *Le parole e la giustizia. Divagazioni grammaticali e retoriche su testi giuridici italiani*. Torino: Einaudi.
- Musacchio, M. T. (2002). I tecnicismi collaterali. In M. Magris, M. T. Musacchio, L. Rega, F. Scarpa (a cura di), *Manuale di terminologia: Aspetti teorici, metodologici e applicativi* (pp. 135–150). Milano: Editore Ulrico Hoepli.
- Paolucci, S. (2021). Il linguaggio giuridico sloveno e il linguaggio giuridico italiano. Alcune affinità e differenze lessicali e terminologiche. *Linguistica*, LXI(2), 61–78.
- Pierucci, M. L. (2009). Introduzione alla lingua del diritto. In S. Cavagnoli, E. Ioratti Ferrari (a cura di), *Tradurre il diritto. Nozioni di diritto e di linguistica giuridica* (pp. 161–223). Padova: CEDAM.
- Pravna enciklopedija*. (1979). Beograd: Savremena administracija.
- Pravni leksikon*. (1970). Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Savremena administracija.
- Prčić, T. (2016). *Semantika i pragmatika reči*. Treće, elektronsko izdanje. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Sabatini, F., Coletti V. (2018). *Dizionario Italiano Sabatini Coletti*. Firenze: Giunti Gruppo Editoriale. https://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/

- Serianni, L. (1985). *Lingua medica e lessicografia specializzata nel primo Ottocento*. In AA. VV. (a cura di), *La Crusca nella tradizione letteraria e linguistica italiana* (pp. 255–287). Firenze: Accademia della Crusca.
- Serianni, L. (2005). *Un treno di sintomi. I medici e le parole: percorsi linguistici nel passato e nel presente*. Milano: Garzanti.
- Stojanović, A. (2022). *Italijansko-srpski rečnik pravne terminologije*. Novi Sad: Prometej.
- Šarčević, S. (1997). *New Approach to Legal Translation*. The Hague-London-Boston: Kluwer Law International.
- Šarčević, S. (2012). Challenges to the Legal Translator. In L. M. Solan, P. M. Tiersma (Ed.), *The Oxford Handbook of Language and Law* (pp. 187–199). Oxford: Oxford University Press.
- Tiberii, P. (2009). *Dizionario delle collocazioni. Le combinazioni delle parole in italiano*. Zanichelli.
- Turk, M. (2000). Višečlani izrazi s desemantiziranom sastavnicom kao nominacijske jedinice. U D. Stolac (ur.), *Riječki filološki dani* (str. 477–486). Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Urzì, F. (2009). *Dizionario delle combinazioni lessicali*. <http://combinazioni-lessicali.com/>
- Urzì, F. (2020). Dizionario di collocazioni o dizionario di combinazioni? Una prospettiva user-oriented. *Revista de Italianistica*, XL, 114–126.
- Vocabolario Treccani. (n.d.). Istituto della Enciclopedia Italiana. <http://www.treccani.it/vocabolario/>
- Wiessman, E. (2011). La traduzione giuridica tra teoria e pratica. In *TRALinea Special Issue: Specialised Translation II*. <https://www.intralinea.org/specials/article/1798>
- Драгићевић, Р. (2007). *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- [Dragičević, R. (2007). *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike]
- Дражић, Ј. (2014). *Лексичке и граматичке колокације у српском језику*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- [Dražić, J. (2014). *Leksičke i gramatičke kolokacije u srpskom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet]
- Речник српског језика*. (2011). Измењено и поправљено издање. Нови Сад: Матица српска.
- [*Rečnik srpskog jezika*. (2011). *Izmenjeno i popravljeno izdanje*. Novi Sad: Matica srpska]
- Стефановић, А. (2021). Стратегија еквиваленције у правном преводу или како превести непреводиво између француског и српског језика. У Д. Мршевић (ур.), *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 50(1), 223–233. <https://doi.org/10.18485/msc.2021.50.1.ch20>
- [Stefanović, A. (2021). Strategija ekvivalencije u pravnom prevodu ili kako prevesti neprevodivo između francuskog i srpskog jezika. U D. Mršević (ur.), *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 50(1), 223–233]

Jelena R. Drljević

Summary

LEXICAL COLLOCATIONS IN LEGAL LANGUAGE ILLUSTRATED BY THE ITALIAN LEXEME *CAUSA* AND SERBIAN TRANSLATION EQUIVALENTS

Considering the role that collocations play in language production in native and foreign languages, and the importance of recognizing this role in foreign language teaching during the learning process, and especially in the process of translating (specialized) texts, this paper examines certain lexical collocations in the Italian and Serbian legal languages. The subject of the research refers to Italian collocations including the lexeme *causa* and the corresponding translation equivalents in Serbian. Using the method of qualitative and contrastive analysis, the aim of the research is to present and classify collocations that contain this lexeme, provide examples of equivalence, correspondence or deviations in the Serbian translation, and investigate potential causes of the disproportionate number of collocations in the two languages. In this regard, the paper also examines the possibility of including some Italian collocations in the group of collateral technicisms, which occur due to the communicative needs of a professional community rather than the actual linguistic needs of a wider population. The research results show a significant number of functional and formal equivalents. In some cases, functional equivalents can be a source of ambiguity and therefore require additional clarification on the conceptual level; also, a notable number of collateral technicisms have been identified, opening up various opportunities for further sociolinguistic research on this and similar topics.

Key words:

collocations, legal language, *causa*, Italian language, Serbian language, specialized translation